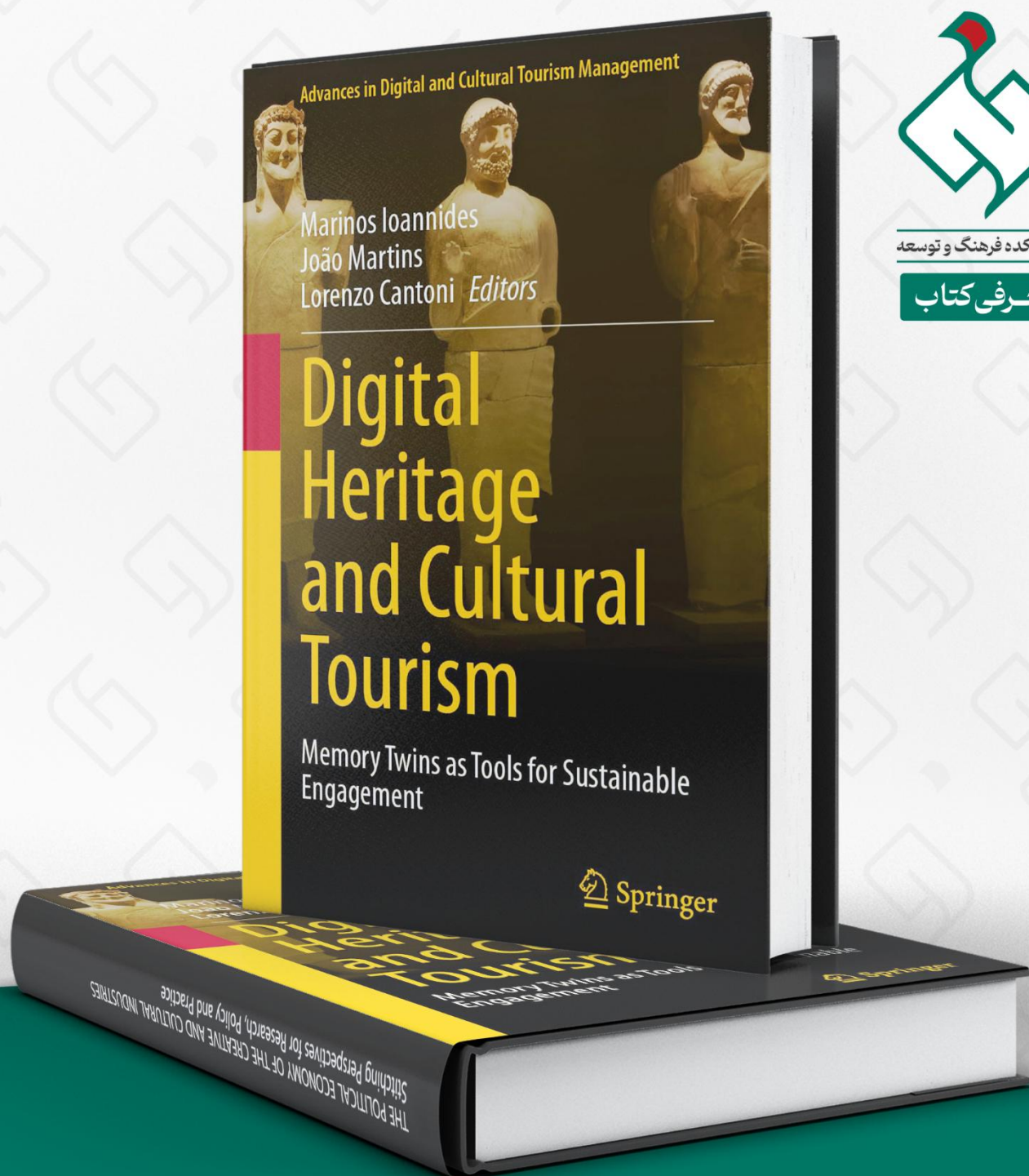

انديشده فرهنگ و توسعه

معرفی کتاب

میراث دیجیتال و گردشگری فرهنگی

دوقلوهای حافظه به عنوان ابزاری برای تعامل پایدار

۲۰۲۶

Springer

لوئاندس، مارتینز و کانتونی

چکیده:

این کتاب به بررسی نقش تحول‌آفرین میراث فرهنگی دیجیتال در شکل‌دهی به گردشگری فرهنگی پایدار می‌پردازد. اثر حاضر نشان می‌دهد که چگونه نوآوری‌هایی همچون بازسازی‌های سه‌بعدی، رسانه‌های فراگیر و «دوقلوهای حافظه» — همتایان دیجیتال بناها و آثار تاریخی — می‌توانند ضمن ارتقای تجربه و مشارکت بازدیدکنندگان، به حفاظت از میراث فرهنگی آسیب‌پذیر کمک کنند. کتاب با پیوند دادن میراث فیزیکی به روایت‌های دیجیتال، نشان می‌دهد که فناوری چگونه تجربه‌ای آگاهانه‌تر و معنادارتر از گردشگری فرهنگی ایجاد کرده و در عین حال به چالش‌هایی مانند گردشگری انبوه و فشارهای زیست‌محیطی پاسخ می‌دهد. این اثر که مجموعه‌ای از مقالات داوری‌شده کارگاه EuroMed2024 تحت کرسی یونسکو در میراث فرهنگی دیجیتال را در بر می‌گیرد، پلی میان نظریه، سیاست‌گذاری و عمل برقرار می‌کند. همچنین، منبعی ارزشمند برای پژوهشگران، سیاست‌گذاران و فعالان این حوزه است و بینش‌هایی کاربردی برای مدیریت گردشگری فرهنگی در عصر دیجیتال ارائه می‌دهد؛ رویکردی که حفاظت از میراث فرهنگی را با اهداف دستورکار ۲۰۳۰ سازمان ملل متحد برای توسعه پایدار همسو می‌سازد.

مقدمه

کتاب « Digital Heritage and Cultural Tourism: Memory Twins as Tools for Sustainable Engagement » مجموعه‌ای از مقالات علمی داوری‌شده است که از کارگاه تخصصی «میراث فرهنگی دیجیتال و گردشگری فرهنگی» در کنفرانس بین‌المللی EuroMed 2024 و در چارچوب فعالیت‌های کرسی یونسکو در میراث فرهنگی دیجیتال گردآوری شده است. فصل‌های کتاب، هر یک از زاویه‌ای متفاوت به نقش فناوری‌های نوین در حفاظت، تفسیر و بهره‌برداری پایدار از میراث فرهنگی می‌پردازند و موضوعاتی همچون دوقلوهای حافظه (Memory Twins)، بازسازی‌های سه‌بعدی، واقعیت توسعه‌یافته (XR)، روایت‌گری دیجیتال، گردشگری هوشمند و مدیریت پایدار مقاصد فرهنگی را بررسی می‌کنند. این ساختار چندنویسنده‌ای سبب شده است که کتاب ضمن ارائه مباحث نظری، نمونه‌های کاربردی و مطالعات موردی از کشورهای مختلف را نیز در بر گیرد و تصویری جامع از ظرفیت‌های میراث فرهنگی دیجیتال برای ارتقای تجربه گردشگری و تحقق اهداف توسعه پایدار ارائه دهد.

فصل ۱: گردشگری فرهنگی و خلاق به‌عنوان پیشران توسعه پایدار

فصل نخست، چارچوب مفهومی کل کتاب را ترسیم می‌کند و نشان می‌دهد که گردشگری فرهنگی در دهه اخیر از یک فعالیت صرفاً اقتصادی به ابزاری برای تحقق توسعه پایدار تبدیل شده است. نویسندگان با تکیه بر سیاست‌های اتحادیه اروپا، برنامه‌های یونسکو و دستورکار ۲۰۳۰ سازمان ملل توضیح می‌دهند که ارزش واقعی میراث فرهنگی تنها در حفاظت از آثار تاریخی خلاصه نمی‌شود، بلکه در توانایی آن برای تولید دانش، تقویت هویت محلی، افزایش مشارکت اجتماعی و خلق فرصت‌های اقتصادی نهفته است. از این منظر، صنایع خلاق، فناوری‌های دیجیتال و گردشگری فرهنگی سه ضلع یک اکوسیستم مشترک هستند که می‌توانند به‌طور هم‌زمان به حفظ میراث، توسعه اقتصادی و ارتقای کیفیت تجربه گردشگران کمک کنند.

در ادامه، فصل به این مسئله می‌پردازد که رشد گردشگری بدون بهره‌گیری از فناوری‌های دیجیتال می‌تواند پیامدهایی همچون گردشگری انبوه، فرسایش محوطه‌های تاریخی و کاهش کیفیت تجربه بازدیدکنندگان را به همراه داشته باشد. راهکار پیشنهادی کتاب، حرکت به‌سوی «گردشگری فرهنگی هوشمند» است؛ مدلی که در آن داده‌های دیجیتال، بازسازی‌های سه‌بعدی، روایت‌های چندرسانه‌ای و ابزارهای تعاملی، پیش از حضور فیزیکی گردشگر و حتی پس از پایان سفر، تجربه او را غنی‌تر می‌کنند. در این چارچوب، فناوری نه جایگزین بازدید حضوری، بلکه مکمل آن است و به توزیع متوازن گردشگران، افزایش دسترس‌پذیری میراث و کاهش فشار بر سایت‌های حساس کمک می‌کند؛ رویکردی که شالوده نظری تمام فصل‌های بعدی کتاب را شکل می‌دهد.

فصل ۲: دوقلوی حافظه و گردشگری میراث فرهنگی

این فصل یکی از نوآورانه‌ترین مفاهیم کتاب، یعنی «دوقلوی حافظه» (Memory Twin)، را معرفی می‌کند. برخلاف «دوقلوی دیجیتال» که عمدتاً بازنمایی دقیقی از ویژگی‌های فیزیکی یک اثر یا محوطه تاریخی ارائه می‌دهد، دوقلوی حافظه تلاش می‌کند لایه‌های ناملموس میراث را نیز در خود جای دهد؛ از جمله روایت‌های تاریخی، خاطرات جمعی، آیین‌ها، سنت‌های شفاهی، شیوه‌های زندگی و تجربه‌های انسانی مرتبط با یک مکان. در واقع، این رویکرد بر این اصل استوار است که هویت یک اثر تاریخی صرفاً از معماری یا اشیای موجود در آن شکل نمی‌گیرد، بلکه شبکه‌ای از روایت‌ها و حافظه‌های فرهنگی نیز بخشی از ارزش آن را تشکیل می‌دهند. این مفهوم در سال‌های اخیر در کرسی یونسکو در حوزه میراث فرهنگی دیجیتال توسعه یافته و به‌عنوان گام بعدی تحول دوقلوهای دیجیتال معرفی شده است.

برای تبیین عملی این ایده، فصل از تجربه‌های «Heritage Malta» استفاده می‌کند؛ مجموعه‌ای از نمایشگاه‌های دیجیتال که در آن‌ها بازسازی سه‌بعدی، روایت‌های شفاهی، صدا، تصویر، انیمیشن و محیط‌های چندحسی در کنار یکدیگر قرار گرفته‌اند تا مخاطب صرفاً مشاهده‌کننده آثار نباشد، بلکه تاریخ را تجربه کند. کتاب نشان می‌دهد که این نوع روایت‌گری دیجیتال، علاوه بر افزایش جذابیت و کیفیت تجربه گردشگری، امکان دسترسی جهانی به میراث فرهنگی را فراهم می‌کند و نیاز به حضور فیزیکی گسترده در محوطه‌های حساس را کاهش می‌دهد. به همین دلیل، دوقلوی حافظه صرفاً یک فناوری جدید نیست، بلکه الگویی برای مدیریت پایدار میراث فرهنگی است که حفاظت، آموزش، گردشگری و انتقال حافظه فرهنگی را در قالب یک بستر واحد به هم پیوند می‌دهد.

فصل ۳: نمایشگر چهاربعدی XR برای توسعه گردشگری فرهنگی دیجیتال:

فصل سوم به معرفی یک بستر مبتنی بر فناوری‌های واقعیت توسعه‌یافته (XR) می‌پردازد که هدف آن بازنمایی میراث فرهنگی در چهار بعد، یعنی سه بعد فضایی همراه با بعد زمان است. نویسنده توضیح می‌دهد که بیشتر مدل‌های سه‌بعدی رایج تنها وضعیت کنونی یک اثر را نمایش می‌دهند، در حالی که فهم میراث فرهنگی نیازمند مشاهده دگرگونی‌های آن در طول تاریخ است. سامانه پیشنهادی این فصل به کاربران اجازه می‌دهد دوره‌های مختلف حیات یک بنا، شهر یا محوطه تاریخی را در یک محیط تعاملی مشاهده و با یکدیگر مقایسه کنند؛ قابلیت‌هایی که نه تنها ارزش آموزشی بالایی دارد، بلکه فهم عمیق‌تری از تحولات تاریخی و فرهنگی یک مکان ایجاد می‌کند. این نگاه با پژوهش‌های اخیر درباره مستندسازی سه‌بعدی خودکار، استانداردسازی داده‌ها و توسعه زیرساخت‌های دوقلوهای دیجیتال برای میراث فرهنگی هم‌راستا است.

بخش دوم فصل بر کاربردهای این فناوری در مدیریت گردشگری تمرکز دارد. از دیدگاه کتاب، محیط‌های چهاربعدی XR صرفاً ابزارهایی برای بازدید مجازی نیستند، بلکه می‌توانند به برنامه‌ریزی گردشگری، حفاظت از محوطه‌های آسیب‌پذیر، آموزش عمومی و افزایش دسترس‌پذیری کمک کنند. گردشگر پیش از سفر می‌تواند تاریخ و ساختار یک مکان را به صورت تعاملی بشناسد، در طول بازدید اطلاعات زمینه‌ای دقیق دریافت کند و پس از سفر نیز تجربه خود را از طریق محیط دیجیتال ادامه دهد. چنین چرخه‌ای، کیفیت تجربه فرهنگی را افزایش می‌دهد، وابستگی به بازدیدهای صرفاً فیزیکی را کاهش می‌دهد و زمینه را برای شکل‌گیری گردشگری آگاهانه‌تر و پایدارتر فراهم می‌کند؛ هدفی که در سراسر کتاب به عنوان یکی از مهم‌ترین کارکردهای میراث فرهنگی دیجیتال دنبال می‌شود.

فصل ۴: تفسیر مشارکتی با استفاده از داستان‌سرایی دیجیتال تعاملی

این فصل به این پرسش می‌پردازد که چگونه می‌توان بازدیدکنندگان را از مخاطبانی منفعل به مشارکت‌کنندگانی فعال در فرایند تفسیر میراث فرهنگی تبدیل کرد. نویسندگان با تمرکز بر «روایت‌گری دیجیتال تعاملی» توضیح می‌دهد که فناوری‌های دیجیتال تنها ابزار انتقال اطلاعات نیستند، بلکه می‌توانند بستری برای خلق تجربه‌های شخصی‌سازی‌شده، چندلایه و مشارکتی فراهم کنند. در این رویکرد، بازدیدکننده می‌تواند مسیر روایت را انتخاب کند، به منابع مختلف دسترسی داشته باشد، دیدگاه‌های گوناگون را مقایسه کند و حتی بخشی از روایت را با تجربه‌ها یا محتوای خود تکمیل کند. بدین ترتیب، تفسیر میراث از یک روایت خطی و یک‌سویه به فرایندی پویا و مشارکتی تبدیل می‌شود که در آن معنا از تعامل میان مخاطب، فناوری و میراث شکل می‌گیرد.

در ادامه، فصل نشان می‌دهد که روایت‌گری تعاملی چگونه می‌تواند کیفیت یادگیری، ماندگاری تجربه و درگیری ذهنی گردشگران را افزایش دهد. نویسندگان با استناد به تجربه‌های موزه‌ای و پروژه‌های میراث دیجیتال، استفاده از ابزارهایی مانند اپلیکیشن‌های موبایلی، محیط‌های چندرسانه‌ای، واقعیت افزوده و داستان‌های شاخه‌ای (Branching Narratives) را بررسی می‌کند و نشان می‌دهد که این فناوری‌ها امکان ارائه روایت‌های متناسب با سن، علاقه و پیش‌زمینه مخاطبان را فراهم می‌سازند. از دیدگاه کتاب، این شیوه علاوه بر ارتقای تجربه گردشگری، به انتقال مؤثرتر ارزش‌های تاریخی و فرهنگی و تقویت ارتباط عاطفی بازدیدکنندگان با میراث نیز کمک می‌کند.

فصل ۵: بازنمایی دیجیتال میراث طبیعی و فرهنگی مونته سان جورجو در سوئیس و ایتالیا

این فصل یکی از مطالعات موردی کتاب را به منطقه مونته سان جورجو، میراث جهانی یونسکو در مرز سوئیس و ایتالیا، اختصاص می‌دهد. این منطقه علاوه بر اهمیت زمین‌شناختی و دیرینه‌شناسی، از

منظر تاریخی و فرهنگی نیز ارزش بالایی دارد و نمونه‌ای مناسب برای بررسی تلفیق میراث طبیعی و فرهنگی به‌شمار می‌رود. نویسندگان نشان می‌دهند که چگونه بهره‌گیری از فناوری‌های دیجیتال، سامانه‌های اطلاعات مکانی، محتوای چندرسانه‌ای و ابزارهای ارتباطی آنلاین می‌تواند روایت یکپارچه‌ای از این میراث پیچیده ارائه دهد و ارتباط میان عناصر طبیعی، تاریخی و فرهنگی را برای مخاطبان قابل درک‌تر سازد.

بخش دوم فصل بر راهبردهای ارتباطی و آموزشی تمرکز دارد و توضیح می‌دهد که بازنمایی دیجیتال تنها به تولید مدل‌های سه‌بعدی یا تصاویر مجازی محدود نمی‌شود، بلکه طراحی روایت، شیوه ارائه اطلاعات و انتخاب رسانه مناسب نیز نقش تعیین‌کننده‌ای در تجربه گردشگران دارند. نویسندگان استدلال می‌کنند که استفاده از بسترهای دیجیتال موجب افزایش دسترس‌پذیری این میراث برای مخاطبان بین‌المللی، تقویت آموزش عمومی و توزیع بهتر جریان بازدیدکنندگان در سطح منطقه می‌شود. این تجربه نشان می‌دهد که فناوری می‌تواند به ابزاری برای مدیریت پایدار مقاصد میراثی تبدیل شود، بی‌آنکه اصالت و ارزش‌های فرهنگی و طبیعی آن‌ها تحت تأثیر قرار گیرد.

فصل ۶: بازتعریف اصالت در تجربه‌های گردشگری میراث دیجیتال

این فصل یکی از بنیادی‌ترین مباحث نظری کتاب را مطرح می‌کند: آیا تجربه دیجیتال می‌تواند «اصیل» باشد؟ نویسندگان با مرور نظریه‌های کلاسیک اصالت در گردشگری و مطالعات میراث فرهنگی نشان می‌دهند که مفهوم اصالت در عصر دیجیتال دیگر صرفاً به مشاهده مستقیم یک شیء یا مکان تاریخی وابسته نیست. از دیدگاه آنان، فناوری‌های نوینی مانند واقعیت مجازی، واقعیت افزوده، بازسازی‌های سه‌بعدی و دوقلوهای حافظه، شکل تازه‌ای از اصالت را پدید آورده‌اند که بر کیفیت تجربه، اعتبار اطلاعات، وفاداری به شواهد تاریخی و امکان تعامل معنادار با میراث استوار است. بنابراین، تجربه دیجیتال لزوماً جایگزین تجربه حضوری نیست، بلکه می‌تواند مکملی معتبر برای درک عمیق‌تر میراث فرهنگی باشد.

در ادامه، نویسندگان به چالش‌های این رویکرد نیز می‌پردازند؛ از جمله خطر بازسازی‌های غیرمستند، روایت‌های گزینشی، تجاری‌سازی بیش از حد میراث و کاهش تمایز میان واقعیت و بازنمایی دیجیتال. فصل تأکید می‌کند که حفظ اصالت در محیط‌های دیجیتال مستلزم شفافیت در فرایند بازسازی، استناد به داده‌های معتبر، مستندسازی منابع و مشارکت متخصصان حوزه میراث فرهنگی است. در نتیجه، اصالت در فضای دیجیتال نه صرفاً ویژگی یک مدل سه‌بعدی، بلکه حاصل تعامل میان فناوری، شواهد علمی، روایت تاریخی و تجربه مخاطب خواهد بود.

فصل ۷: رویکردی چندبعدی برای تقویت گردشگری پایدار در مناطق روستایی و دورافتاده

این فصل به ظرفیت فناوری‌های دیجیتال برای توسعه گردشگری در مناطق روستایی و کم‌برخوردار می‌پردازد؛ مناطقی که با وجود برخورداری از میراث فرهنگی و طبیعی ارزشمند، معمولاً از زیرساخت‌های گردشگری، تبلیغات و سرمایه‌گذاری کافی محروم هستند. نویسندگان با ارائه یک چارچوب چندبعدی نشان می‌دهند که توسعه پایدار این مناطق تنها به معرفی جاذبه‌ها وابسته نیست، بلکه نیازمند ترکیب حفاظت از میراث، مشارکت جامعه محلی، نوآوری دیجیتال، برنامه‌ریزی فضایی و مدیریت هوشمند گردشگری است. در این چارچوب، فناوری‌های دیجیتال می‌توانند هزینه معرفی مقاصد کمتر شناخته‌شده را کاهش داده و امکان دسترسی گردشگران به اطلاعات معتبر و تجربه‌های شخصی‌سازی‌شده را فراهم کنند.

بخش پایانی فصل بر نقش داده‌های مکانی، سامانه‌های هوشمند، مستندسازی دیجیتال و خدمات آنلاین در ایجاد توازن میان توسعه اقتصادی و حفاظت از میراث تأکید دارد. نویسندگان معتقدند که این ابزارها علاوه بر افزایش دیده‌شدن مناطق روستایی، به توزیع متعادل‌تر جریان گردشگران، کاهش تمرکز سفرها بر مقاصد پرتردد و تقویت اقتصاد محلی کمک می‌کنند. از این منظر، تحول دیجیتال نه صرفاً ابزاری فناورانه، بلکه بخشی از راهبرد توسعه منطقه‌ای است که می‌تواند کیفیت زندگی جوامع محلی را ارتقا داده و در عین حال از منابع فرهنگی و طبیعی برای نسل‌های آینده حفاظت کند.

فصل ۸: ترویج گردشگری پایدار در چشم‌اندازهای صنایع‌دستی از طریق نوآوری دیجیتال

این فصل بر ظرفیت صنایع‌دستی به‌عنوان بخشی از میراث فرهنگی زنده تمرکز دارد و نشان می‌دهد که فناوری‌های دیجیتال چگونه می‌توانند به حفظ، معرفی و بازآفرینی این میراث در بستر گردشگری کمک کنند. نویسندگان استدلال می‌کنند که ارزش صنایع‌دستی تنها در محصول نهایی خلاصه نمی‌شود، بلکه دانش سنتی، مهارت‌های بومی، هویت محلی و شیوه‌های تولید نیز بخشی از میراث فرهنگی محسوب می‌شوند. از این‌رو، ابزارهایی مانند مستندسازی سه‌بعدی، روایت‌های چندرسانه‌ای، نقشه‌های تعاملی و پلتفرم‌های دیجیتال می‌توانند فرایند تولید، پیشینه تاریخی و اهمیت فرهنگی این آثار را برای گردشگران قابل مشاهده و فهم کنند و ارتباطی عمیق‌تر میان بازدیدکننده و جامعه میزبان شکل دهند.

در ادامه، فصل به نقش نوآوری دیجیتال در پایداری اقتصادی صنایع‌دستی می‌پردازد. نویسندگان توضیح می‌دهند که بهره‌گیری از فناوری نه تنها به معرفی کارگاه‌ها و مسیرهای گردشگری صنایع‌دستی کمک می‌کند، بلکه امکان بازاریابی بین‌المللی، فروش مستقیم محصولات و افزایش درآمد جوامع محلی را نیز فراهم می‌سازد. این رویکرد موجب می‌شود حفاظت از میراث ناملموس با توسعه اقتصادی پیوند

بخورد و صنایع دستی از یک فعالیت سنتی به بخشی از اقتصاد خلاق و گردشگری پایدار تبدیل شود. از نگاه کتاب، آینده گردشگری فرهنگی در گرو آن است که فناوری بتواند روایت‌های محلی و مهارت‌های سنتی را بدون خدشه به اصالت آن‌ها در معرض مخاطبان جهانی قرار دهد.

فصل ۹: مسیر باربورا؛ گردشگری زیارتی فرهنگی به عنوان محرکی برای توسعه پایدار در اسلواکی مرکزی

این فصل به معرفی پروژه مسیر باربورا (Barbora Route) می‌پردازد؛ یک مسیر زیارتی و فرهنگی که با هدف احیای میراث تاریخی، طبیعی و مذهبی منطقه اسلواکی مرکزی طراحی شده است. نویسندگان نشان می‌دهند که این مسیر تنها یک مقصد گردشگری نیست، بلکه شبکه‌ای از روستاها، بناهای تاریخی، مناظر طبیعی و سنت‌های محلی را به یکدیگر متصل می‌کند و از این طریق، توسعه منطقه‌ای را بر پایه میراث فرهنگی دنبال می‌کند. در این الگو، حرکت در مسیر، آشنایی با تاریخ و مشارکت جامعه محلی به اندازه مقصد نهایی اهمیت دارد و تجربه گردشگری را از بازدید صرف به سفری فرهنگی و هویتی تبدیل می‌کند.

بخش دوم فصل بر نقش ابزارهای دیجیتال در مدیریت و توسعه این مسیر تمرکز دارد. نویسندگان توضیح می‌دهند که نقشه‌های هوشمند، سامانه‌های راهبری، محتوای چندرسانه‌ای، اپلیکیشن‌های موبایلی و روایت‌های دیجیتال، تجربه زائران و گردشگران را غنی‌تر کرده و امکان معرفی جاذبه‌های کمتر شناخته شده را فراهم می‌کنند. همچنین این فناوری‌ها به توزیع متوازن گردشگران، افزایش اقامت در مناطق محلی و تقویت کسب‌وکارهای کوچک کمک می‌کنند. این مطالعه موردی نشان می‌دهد که ترکیب میراث فرهنگی، مشارکت اجتماعی و نوآوری دیجیتال می‌تواند الگویی مؤثر برای توسعه پایدار گردشگری در مناطق تاریخی و روستایی باشد.

فصل ۱۰: رسانه‌های همراه و حافظه شهری؛ پروژه HistoryCity

این فصل به بررسی نقش رسانه‌های همراه، به‌ویژه تلفن‌های هوشمند، در انتقال پژوهش‌های دانشگاهی به عرصه «تاریخ عمومی» می‌پردازد. نویسندگان با معرفی پروژه HistoryCity نشان می‌دهند که چگونه اپلیکیشن‌های مکان‌محور (Location-based Apps) می‌توانند لایه‌های تاریخی شهر را در دل فضای معاصر آشکار کنند. این پروژه که تاکنون در ده شهر اروپایی توسعه یافته، با استفاده از سامانه موقعیت‌یاب (GPS)، نقشه‌های تاریخی، تصاویر آرشیوی، فایل‌های صوتی کوتاه و مقالات علمی آنلاین، به کاربران اجازه می‌دهد هنگام حرکت در شهر، گذشته هر مکان را در همان نقطه تجربه کنند. در این رویکرد، شهر نه صرفاً مجموعه‌ای از خیابان‌ها و بناها، بلکه «پالیمپست شهری» (Urban Palimpsest)

یا بستری از لایه‌های متراکم تاریخی، فرهنگی و اجتماعی تلقی می‌شود که هر مکان روایت‌های متعددی از دوره‌های مختلف را در خود جای داده است.

بخش دوم فصل به روش‌شناسی پروژه HistoryCity اختصاص دارد و توضیح می‌دهد که این سامانه چگونه با بهره‌گیری از روایت اول‌شخص، حرکت فیزیکی کاربران در شهر و محتوای چندرسانه‌ای، تجربه‌ای فراگیر و مبتنی بر «زیست گذشته» ایجاد می‌کند. نویسندگان در عین حال به محدودیت‌های روایت‌های اول‌شخص نیز اشاره کرده و توضیح می‌دهند که برای جلوگیری از تحریف تاریخ، روایت‌ها بر پایه پژوهش‌های مستند، منابع دانشگاهی و محتوای علمی طراحی شده‌اند. از نگاه آنان، این مدل امکان معرفی مکان‌های کمتر شناخته‌شده، بازنمایی زندگی گروه‌های به‌حاشیه‌رانده‌شده و پیوند دادن بناهای مشهور با فضاهای مغفول شهری را فراهم می‌کند. در نتیجه، رسانه‌های همراه تنها ابزار راهنمای گردشگری نیستند، بلکه به بستری برای حفاظت از حافظه شهری، گسترش مشارکت عمومی و تعمیق تجربه گردشگری فرهنگی تبدیل می‌شوند.

فصل ۱۱: فراتر از مستندسازی دیجیتال؛ گورستان تاریخی پروجا و الگوهای تفسیری میراث تدفینی

آخرین فصل کتاب به مطالعه موردی گورستان تاریخی پروجا در ایتالیا اختصاص دارد و این پرسش را مطرح می‌کند که آیا مستندسازی دیجیتال به‌تنهایی برای حفاظت و معرفی میراث فرهنگی کافی است؟ نویسندگان استدلال می‌کنند که اگرچه فناوری‌هایی مانند اسکن لیزری، فتوگرامتری و مدل‌های سه‌بعدی نقش مهمی در ثبت و حفاظت آثار دارند، اما ارزش فرهنگی یک مکان تنها از طریق مستندسازی فیزیکی قابل انتقال نیست. به همین دلیل، این فصل بر توسعه «الگوهای تفسیری» تمرکز دارد؛ الگوهایی که داده‌های دیجیتال را با روایت تاریخی، اطلاعات هنری، زمینه اجتماعی و خاطرات جمعی ترکیب می‌کنند تا مخاطب بتواند معنای عمیق‌تر میراث تدفینی را درک کند.

در بخش پایانی، نویسندگان نشان می‌دهند که گورستان‌های تاریخی را نباید صرفاً فضایی برای تدفین دانست، بلکه آن‌ها بخشی از حافظه فرهنگی، تاریخ هنر، هویت شهری و تاریخ اجتماعی جوامع محسوب می‌شوند. فناوری‌های دیجیتال با ایجاد مسیرهای بازدید هوشمند، روایت‌های چندرسانه‌ای و مدل‌های تعاملی، امکان معرفی این نوع میراث کمتر شناخته‌شده را برای طیف گسترده‌تری از مخاطبان فراهم می‌کنند. کتاب با این فصل به جمع‌بندی می‌رسد که آینده میراث فرهنگی دیجیتال در عبور از مرحله مستندسازی صرف و حرکت به‌سوی خلق تجربه‌های تفسیری، مشارکتی و معنادار نهفته است؛ تجربه‌هایی که حفاظت، آموزش و گردشگری پایدار را در قالب یک رویکرد واحد به هم پیوند می‌دهند.

نتیجه‌گیری:

در جمع‌بندی، نیکولا باله نشان می‌دهد که فرهنگ صنعتی را نمی‌توان صرفاً به یک ژانر موسیقایی یا مجموعه‌ای از تجربه‌های صوتی و بصری تقلیل داد؛ بلکه این فرهنگ، پروژه‌ای انتقادی برای واکاوی مناسبات قدرت در جهان معاصر است. از بحران جامعه پسا صنعتی و میراث آوانگاردهای مدرن گرفته تا رسانه‌های جمعی، تبلیغات، تمامیت‌خواهی، خشونت، جنسیت و آیین‌های رازورزانه، تمامی موضوعات کتاب در امتداد یک پرسش بنیادین قرار می‌گیرند: چگونه تصویر، صدا و فناوری در شکل‌دهی به ادراک، حافظه و رفتار انسان نقش ایفا می‌کنند؟ نویسنده استدلال می‌کند که هنرمندان صنعتی با بهره‌گیری از شوک، اغراق، وارونه‌سازی نشانه‌ها و بازآرایی آرشیوهای فرهنگی، در پی ستایش خشونت یا آشوب نبودند، بلکه می‌کوشیدند مخاطب را از وضعیت انفعالی خارج کرده و او را به مواجهه‌ای انتقادی با سازوکارهای پنهان قدرت و رسانه وادارند. از این منظر، «کارخانه شوک» استعاره‌ای از فرآیند تولید آگاهی از طریق گسستن عادت‌های ادراکی و به چالش کشیدن مرزهای تثبیت‌شده فرهنگ است.

در نهایت، باله نتیجه می‌گیرد که بسیاری از دغدغه‌های فرهنگ صنعتی، با وجود گذشت چند دهه از شکل‌گیری آن، همچنان در جهان امروز موضوعیت دارند. گسترش رسانه‌های دیجیتال، شبکه‌های اجتماعی، هوش مصنوعی، نظارت الکترونیکی، دستکاری اطلاعات و اقتصاد مبتنی بر داده، پرسش‌هایی را که هنرمندان صنعتی درباره کنترل، بازنمایی، فناوری و قدرت مطرح کرده بودند، بیش از گذشته به واقعیت روزمره تبدیل کرده است. به همین دلیل، این کتاب صرفاً تاریخ یک جنبش هنری نیست، بلکه تلاشی برای فهم ریشه‌های فرهنگی و زیبایی‌شناختی بسیاری از مسائل عصر حاضر به شمار می‌رود. Shock Factory با پیوند دادن تاریخ هنر، مطالعات رسانه، نظریه انتقادی، فرهنگ بصری و موسیقی، تصویری جامع از یکی از رادیکال‌ترین جنبش‌های هنری معاصر ارائه می‌دهد و نشان می‌دهد که فرهنگ صنعتی، فراتر از یک سبک موسیقایی، شیوه‌ای برای اندیشیدن به رابطه انسان، فناوری، رسانه و قدرت در جهان مدرن است.

جمع‌بندی و یافته‌های سیاستی:

کتاب «میراث دیجیتال و گردشگری فرهنگی؛ دوقلوهای حافظه به مثابه ابزاری برای مشارکت پایدار» نشان می‌دهد که تحول دیجیتال در حوزه میراث فرهنگی صرفاً به معنای استفاده از فناوری‌های نوین برای مستندسازی یا نمایش آثار تاریخی نیست، بلکه مستلزم بازاندیشی در شیوه حفاظت، تفسیر، مدیریت و تجربه میراث فرهنگی است. مجموعه مقالات این کتاب با تکیه بر مفاهیمی مانند دوقلوهای حافظه، روایت‌گری دیجیتال، واقعیت توسعه‌یافته، رسانه‌های همراه و گردشگری هوشمند، نشان می‌دهد که فناوری زمانی می‌تواند به توسعه پایدار کمک کند که در خدمت انتقال معنا، تقویت مشارکت

اجتماعی و حفظ اصالت فرهنگی قرار گیرد. در این رویکرد، میراث فرهنگی نه یک دارایی ایستا، بلکه منبعی پویا برای تولید دانش، توسعه اقتصادی، آموزش عمومی و تقویت هویت فرهنگی تلقی می‌شود. یکی از مهم‌ترین دستاوردهای کتاب، عبور از نگاه فناورانه صرف به سمت حکمرانی هوشمند میراث فرهنگی است. تجربه‌های ارائه‌شده در کشورهای مختلف نشان می‌دهد که ابزارهای دیجیتال، اگر با روایت‌های معتبر، مشارکت جوامع محلی و سیاست‌گذاری مبتنی بر شواهد همراه شوند، می‌توانند ضمن ارتقای کیفیت تجربه گردشگران، از فشار بر محوطه‌های تاریخی بکاهند، دسترسی به میراث را گسترش دهند و ظرفیت‌های اقتصاد خلاق را تقویت کنند. از این رو، این کتاب تنها به معرفی فناوری‌های نوین نمی‌پردازد، بلکه الگویی برای پیوند میان حفاظت از میراث فرهنگی، تحول دیجیتال و توسعه پایدار ارائه می‌دهد. بر همین اساس، می‌توان مجموعه‌ای از دلالت‌ها و یافته‌های سیاستی را از این اثر استخراج کرد.

1) گذار از دیجیتالی‌سازی به حکمرانی هوشمند میراث فرهنگی

فناوری نباید صرفاً برای ثبت و نمایش آثار تاریخی به کار رود، بلکه باید در خدمت مدیریت پایدار، تصمیم‌گیری مبتنی بر داده، حفاظت پیشگیرانه و ارتقای تجربه بازدیدکنندگان قرار گیرد.

2) توسعه زیرساخت‌های «دوقلوی حافظه» برای حفظ میراث ناملموس

سیاست‌های میراث فرهنگی باید فراتر از مستندسازی فیزیکی آثار حرکت کرده و روایت‌های تاریخی، حافظه جمعی، سنت‌های شفاهی و تجربه‌های فرهنگی را نیز در قالب زیرساخت‌های دیجیتال ثبت و حفظ کنند.

3) تقویت روایت‌گری دیجیتال در معرفی میراث فرهنگی

تجربه‌های موفق کتاب نشان می‌دهد که استفاده از روایت‌های تعاملی، رسانه‌های چندرسانه‌ای و فناوری‌های XR می‌تواند کیفیت آموزش، درک تاریخی و مشارکت گردشگران را به طور محسوسی افزایش دهد.

4) استفاده از فناوری برای مدیریت گردشگری پایدار

بازدیدهای مجازی، سامانه‌های هوشمند و خدمات مکان‌محور می‌توانند به توزیع متوازن گردشگران، کاهش ازدحام در مقاصد پرتردد و حفاظت بهتر از محوطه‌های آسیب‌پذیر کمک کنند.

5) حمایت از توسعه گردشگری فرهنگی در مناطق کمتر شناخته‌شده

فناوری‌های دیجیتال این امکان را فراهم می‌کنند که میراث فرهنگی مناطق روستایی و کم‌برخوردار نیز در شبکه گردشگری جهانی دیده شود و از طریق اقتصاد خلاق، فرصت‌های جدیدی برای توسعه محلی ایجاد گردد.

6) ب ارتقای استانداردهای علمی در بازسازی‌های دیجیتال

بازسازی‌های سه‌بعدی، محیط‌های مجازی و روایت‌های تاریخی باید بر پایه مستندات معتبر، شفافیت روش‌شناختی و مشارکت متخصصان طراحی شوند تا اصالت و اعتبار علمی میراث فرهنگی حفظ شود.

7) تقویت همکاری میان نهادهای میراث فرهنگی، دانشگاه‌ها و بخش فناوری

تجربه‌های ارائه‌شده در کتاب نشان می‌دهد که موفقیت پروژه‌های میراث دیجیتال حاصل همکاری میان پژوهشگران، مدیران میراث، توسعه‌دهندگان فناوری، موزه‌ها و جوامع محلی است. از این‌رو، سیاست‌گذاری فرهنگی باید از شکل‌گیری این همکاری‌های میان‌رشته‌ای و بین‌بخشی حمایت کند.

نقاط قوت کتاب:

۱- ارائه چارچوب نوآورانه «دوقلوی حافظه» برای میراث فرهنگی:

مهم‌ترین نقطه قوت کتاب، معرفی و بسط مفهوم «دوقلوی حافظه» (Memory Twin) است که فراتر از الگوی متداول دوقلوهای دیجیتال حرکت می‌کند. این مفهوم تنها به بازنمایی سه‌بعدی آثار تاریخی محدود نیست، بلکه روایت‌های تاریخی، حافظه جمعی، سنت‌های شفاهی، فراداده‌ها و زمینه‌های فرهنگی را نیز در ساختار دیجیتال وارد می‌کند. به همین دلیل، کتاب صرفاً درباره فناوری نیست، بلکه چارچوبی نظری برای تلفیق میراث ملموس و ناملموس ارائه می‌دهد که می‌تواند مبنای پژوهش‌ها و پروژه‌های آینده در حوزه میراث فرهنگی دیجیتال قرار گیرد.

۲- پیوند مؤثر میان نظریه، سیاست‌گذاری و مطالعات موردی:

برخلاف بسیاری از آثار حوزه فناوری که صرفاً بر مباحث فنی تمرکز دارند، این کتاب میان نظریه، سیاست‌گذاری و تجربه‌های عملی ارتباط برقرار می‌کند. فصل‌های مختلف با استفاده از نمونه‌هایی مانند Heritage Malta، پروژه HistoryCity، مسیر Barbora و مونته سان جورجو نشان می‌دهند که فناوری‌های دیجیتال چگونه در عمل می‌توانند به حفاظت از میراث، توسعه گردشگری و مشارکت عمومی کمک کنند. این تنوع مطالعات موردی، کتاب را به منبعی کاربردی برای پژوهشگران، مدیران میراث فرهنگی و سیاست‌گذاران تبدیل کرده است.

۳- نگاه میان‌رشته‌ای به گردشگری فرهنگی دیجیتال:

کتاب از مرزهای سنتی رشته‌های دانشگاهی عبور می‌کند و موضوع میراث فرهنگی را در تقاطع فناوری اطلاعات، گردشگری، مطالعات میراث، ارتباطات، روایت‌گری دیجیتال و توسعه پایدار بررسی می‌کند. این رویکرد میان‌رشته‌ای باعث شده است خواننده علاوه بر آشنایی با ابزارهای دیجیتال، با ابعاد اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و مدیریتی تحول دیجیتال نیز آشنا شود. چنین نگرشی یکی از مزیت‌های مهم کتاب در مقایسه با آثار صرفاً فنی یا صرفاً گردشگری محسوب می‌شود.

۴- توجه هم‌زمان به حفاظت از میراث و ارتقای تجربه گردشگر:

بخش قابل توجهی از ادبیات میراث دیجیتال یا بر حفاظت آثار متمرکز است یا بر بهبود تجربه بازدیدکنندگان؛ اما این کتاب تلاش می‌کند این دو هدف را به صورت هم‌زمان دنبال کند. نویسندگان نشان می‌دهند که ابزارهایی مانند واقعیت توسعه‌یافته، روایت‌گری تعاملی و رسانه‌های همراه، علاوه بر افزایش جذابیت تجربه گردشگری، می‌توانند فشار بر محوطه‌های حساس را کاهش داده و مدیریت پایدار میراث را تسهیل کنند. همین نگاه متوازن، کتاب را به اثری راهبردی برای سیاست‌گذاری فرهنگی تبدیل کرده است.

نقدهای اصلی کتاب:

۱- غلبه نگاه اروپامحور بر مطالعات موردی:

اگرچه کتاب از منظر علمی ارزشمند است، اما تقریباً تمامی مطالعات موردی آن به کشورهای اروپایی مانند مالت، ایتالیا، سوئیس و اسلواکی اختصاص دارد. در نتیجه، تجربه کشورهای درحال توسعه، مناطق کم‌برخوردار و نظام‌های متفاوت حکمرانی میراث فرهنگی کمتر مورد توجه قرار گرفته است. این مسئله موجب می‌شود قابلیت تعمیم برخی پیشنهادها کتاب برای کشورهای با محدودیت‌های مالی، زیرساختی یا نهادی، از جمله بسیاری از کشورهای آسیایی و آفریقایی، با احتیاط بیشتری ارزیابی شود.

۲- تمرکز بیشتر بر ارائه ظرفیت‌ها نسبت به ارزیابی پیامدها:

بیشتر فصل‌های کتاب بر معرفی قابلیت‌های فناوری‌های نوین مانند XR، دوقلوهای حافظه و روایت‌گری دیجیتال تمرکز دارند، اما شواهد تجربی درباره میزان اثربخشی این فناوری‌ها در تغییر رفتار گردشگران، افزایش درآمد، بهبود حفاظت یا ارتقای مشارکت اجتماعی محدود است. در نتیجه، کتاب بیش از آنکه ارزیابی نتایج بلندمدت پروژه‌ها را ارائه کند، ظرفیت‌ها و چشم‌اندازهای آن‌ها را ترسیم می‌کند؛ موضوعی که در ادبیات جدید دوقلوهای دیجیتال نیز به عنوان یکی از شکاف‌های پژوهشی مطرح شده است.

۳- توجه محدود به چالش‌های حکمرانی داده و مسائل اخلاقی:

اگرچه کتاب درباره حفاظت از میراث فرهنگی دیجیتال بحث می‌کند، اما موضوعاتی مانند مالکیت داده‌های فرهنگی، حریم خصوصی کاربران، امنیت اطلاعات، حقوق جوامع محلی بر داده‌های میراث و مخاطرات ناشی از وابستگی به زیرساخت‌های دیجیتال کمتر به صورت مستقل بررسی شده‌اند. با گسترش استفاده از دوقلوهای دیجیتال و پایگاه‌های داده فرهنگی، این مسائل به یکی از مهم‌ترین چالش‌های سیاست‌گذاری تبدیل شده‌اند و پرداختن عمیق‌تر به آن‌ها می‌توانست بر غنای کتاب بیفزاید.

۴- محدود بودن بحث درباره هزینه و امکان‌پذیری اجرای فناوری‌ها:

بخش عمده پروژه‌های معرفی‌شده در کتاب در قالب طرح‌های دانشگاهی، برنامه‌های اتحادیه اروپا یا نهادهای تخصصی میراث فرهنگی اجرا شده‌اند. با این حال، اطلاعات اندکی درباره هزینه‌های توسعه، نگهداری، آموزش نیروی انسانی و پایداری مالی این فناوری‌ها ارائه می‌شود. از این رو، مدیران فرهنگی و سیاست‌گذاران، به ویژه در کشورهایی با منابع محدود، ممکن است برای ارزیابی امکان اجرای عملی این راهکارها به اطلاعات تکمیلی نیاز داشته باشند.

انديشكده فرهنگ و توسعه

باشگاه كتاب فرتو